

22.

KONTRAKULTURA VIRTUELNIH UTOČIŠTA U SAVREMENOJ SRPSKOJ PROZI

VLADIMIR ARSENIJEVIĆ, SRĐAN VALJAREVIĆ, BARBARA
MARKOVIĆ

Isidora Jarić

Sažetak: Tekst razmatra kontrakulturalni eskapistički konstrukt bega u sigurnost unutrašnjeg koji se pojavljuje kao motiv u tri analizirana savremena srpska romana autora mlađe generacije (Vladimira Arsenijevića, Srđana Valjarevića, Barbare Marković). Svaki od ova tri romana, na sebi svojstven način, osvetljava fragmente realnosti svakodnevice urbane mlade generacije u Srbiji krajem dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka. Rad dekodira i razmatra generacijske strategije koje pripadnici generacije mladih ljudi biraju u različitim i/ili istim socijalnim trenucima kako bi unutar zadatih koordinata socijalnog sistema u intenzivnom procesu transformacije pronašli i/ili oslobodili prostor za vlastite socijalne, emotivne i političke želje, fantazije i potrebe.

Ključne reči: socijalna promena, kulturna hegemonija, supkulturalna praksa, kontra kultura, književnost.

Pisci i političari su prirodni suparnici. Obe grupe se trude da stvore svet po vlastitoj slici. Oni se bore oko iste teritorije. A roman je jedan način poricanja službene, političke verzije istine.

Salman Ruždi

Svaka socijalna promena, pre nego što se odigra u realnom prostoru i vremenu, mora biti konceptualizovana na nivou ideje i materijalizovana u izvesnom idejnom konceptu realnosti koji u izvesnom smislu predodređuje/determiniše odluke i pravce mišljenja građana/pojedinaca – iako oni toga najčešće nisu svesni. U elaboriranju ove teze najvećim delom ćemo se osloniti na teorijski koncept *hegemonije*.

Koncept hegemonije, jedan od najzanimljivijih doprinosa dvadesetovekovne marksističke misli, smatra se teorijskim doprinosom Antonija Gramšija (1891–1937), italijanskog marksiste koga je smrt 1937. godine u fašističkom zatvoru sprečila da teoriju hegemonije elaborira na sistematičniji način. Tako, ova teorija¹ ostaje zabeležena kao niz fragmentar-

¹ Ili, kako Kolakovski kaže, “teorija embrion maglovitog oblika” (Lešek KOLAKOVSKI, *Glavni tokovi marksizma III*, Beograd 1985., 249.).

nih uvida sadržanih u njegovom životnom delu *Pisma iz zatvora*, koje obuhvata oko 3000 stranica beležaka i pisama, napisanih između 1929. i 1935. godine.

Osnovna pretpostavka teorije o hegemoniji je relativno jednostavna: “čovikom ne vlada samo sila, već i ideje”.² Varirajući ovu pretpostavku u promišljanju različitih socijalnih problema koji su zaokupljali njegovu pažnju tokom dugogodišnjeg utamničenja, te primenjujući je na koncept klasne borbe (centralni koncept u marksističkoj socijalnoj filozofiji), Gramši rekonstruiše zamišljeni put koji klasa treba da prođe kako bi osvojila i sačuvala hegemonu poziciju unutar određenog socijalnog sistema. U svojim beleškama, objavljenim pod naslovom *Istorijski materijalizam (Il materialismo storico)*, on kaže: “Kritičko razumevanje [...] dolazi kroz borbu političkih ‘hegemonija’, suprotstavljenih pravaca, prvo na polju etike, zatim politike, kulminirajući u višoj elaboraciji određene posebne koncepcije realnosti. Svest o pripadnosti konačnoj hegemonoj sili [...] je prvi korak ka progresivno višoj samosvesti, u kojoj se teorija i praksa konačno sjedinjuju”.³

Prema Gramšijevoj zamisli istorijskog toka, promena se uvek dešava prvo u sferi ideja, kroz konflikt antagonističkih klasnih političkih pozicija, koje se artikulišu kroz različite interpretacije etičkih normi, političkih strategija i, konačno, posebne klasno determinisane koncepcije realnosti. Klasa koja je u stanju da, u datom istorijskom trenutku, konstruiše koncepciju realnosti koja je kompatibilna s duhovnim potrebama vremena i prepoznata kao deo ličnog iskustva većine, ili bar onog vitalnog dela članova društva, ima najbolje izgleda da zauzme hegemonu poziciju unutar klasnog poretka i uspostavi dugoročno stabilnu političku vladavinu. Bez jedinstva idejne koncepcije realnosti i političke akcije nema socijalne stabilnosti: “Privilegovane klase osvojile su hegemonističku poziciju i duhovno, a nisu samo politički podredile sebi eksploataciji; štaviše, duhovno vladanje je uslov političkog vladanja”,⁴ kaže Kolakovski interpretirajući Gramšijevu ideju kulturne hegemonije. Centralna tema Gramšijevog interesa je kako nova klasa (u njegovom slučaju – radnička klasa) može preuzeti primat u socijalnom životu i organizovati svoju sopstvenu kulturu. Glavno pitanje, na tom putu, jeste kako ostvariti kulturnu hegemoniju pre preuzimanja političke vlasti. Kulturna hegemonija, za Gramšija, podrazumeva selekcionisanje i konceptualizovanje određenih mišljenja, vrednosti i normi koje će biti prihvatljive za većinu članova društva, kako bi se obezbedila dugoročna budućnost nove vlasti. Ovo je važan preduslov za sticanje političke vlasti, ali i neophodan uslov za njeno očuvanje.

Iako koncept hegemonije, a posebno kulturne hegemonije, Gramši promišlja u sklopu, mnogostruko različitog socijalnog konteksta, njegovi teorijski uvidi mogu se primeniti u promišljanju i razumevanju dinamike i procesa socijalnih i političkih promena i u savremenom socijalnom kontekstu – naravno, uz izvesne ograde i teorijske odmake u odnosu na izvornu teorijsku konceptualizaciju. Naime, u savremenom socijalnom kontekstu, zbog procesa defragmentacije pažnje i iskustava vezanih za svakodnevicu njegovih članova, gotovo da je nemoguće govoriti o hegemonijama ideologiji društva kao takvoj. U izmenjenom socijalnom kontekstu fokus analize se mora izmestiti ka elementarnijim nivoima društvenosti, oličenim u određenim društvenim i/ili supkulturnim grupama čiji članovi dele neke fragmente/elemente svakodnevice oko kojih tematizuju svoje fantazije – o tome kako žive, šta žele da promene u svojim životima, kako bi želeli da oni izgledaju u bližoj ili daljoj bu-

² Thomas R. BATES, “Gramsci and the Theory of Hegemony”, *Journal of the History of Ideas*, 36/1975., br. 2, 351.

³ ANTONIO GRAMSCI, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Torino 1948., 11.

⁴ KOLAKOVSKI, n. dj. 273.

dućnosti... bez fantazije o revoluciji koja podrazumeva promenu postojećeg sistema, ekonomskih ili, kakvih god, odnosa unutar socijalnog sistema. U tako izmenjenim socijalnim okolnostima i očekivani zahvat kroz koji treba da prođe društvo je fragmentaran u odnosu na izvorni Gramšijev, jer uvek dolazi iz perspektive jedne ili više različitih socijalnih i/ili supkulturnih grupa. Ipak, ne treba zanemariti kumulativni efekat mnoštva ovih partikularnih/fragmentarnih iskustava iz kojih proizlaze različiti hegemoni koncepti realnosti koji se u jednom trenutku socijalne egzaltacije mogu delimično preklapati otvarajući krhku i kratkoročnu mogućnost za silovitu i brzu revolucionarnu intervenciju u socijalnu realnost. Nešto slično se dogodilo u društvima istočne Evrope na početku tzv. procesa socijalne tranzicije/transformacije, u kojima je proces promene započeo, baš kako je Gramši i predvideo, promenama u sferi ideja/ideologija, kroz promenu sadržaja mnoštva različitih hegemonih sistema vrednosti i fantazija, njihovog uzajamnog fragmentarnog preklapanja u percepciji/interpretaciji određenih tema i, shodno tome, promeni praksi svakodnevce njihovih građana u saglasnosti s postignutim ideološkim koncenzusom.

U ovom procesu promene, među mnoštvom različitih simultano postojećih praksi, diskursa i sistema vrednosti, neke/neki od njih se uspostavljaju kao kulturno najpoželjniji/dominantni u određenom istorijskom trenutku. Ovaj/ovi promenljivi⁵ kulturno najpoželjniji model(i) ponašanja mogu se definisati kao hegemoni unutar posmatrane kulture/kulturnog konteksta, supkulture, partikularnih kulturnih praksi... On(i) reprezentuje/u konfiguraciju performansa/izvedbi/prakse koji/a otelovljuju/e u datom trenutku socijalno najprihvatljiviji i/ili najpoželjniji odgovor na aktuelne socijalne, ekonomske i političke okolnosti i izazove, koji korespondiraju sa aktuelnim društvenim i ličnim potrebama, željama, fantazijama i strastima članova posmatranog društva ili socijalne/supkulturne grupe. Iako je u realnosti teško ili gotovo nemoguće naći osobu koja u potpunosti živi i misli u saglasju sa ovim hegemonim idealnotipskim modelom, svi članovi određenog društva, socijalne/supkulturne grupe su u neprestanom unutrašnjem i/ili spoljašnjem dijalogu sa ovim hegemonim modelom, bez obzira na to da li ga prihvataju i odobravaju ili su u konfliktu s vrednosnim obrascima i normama ponašanja koje on zagovara i promovise.

O sadržaju ovog hegemonog kulturnog modela koji je dominirao kulturnim i geografskim prostorom bivše SFRJ krajem dvadesetog veka i njegovim praktično političkim posledicama znamo dosta. Mnogo manje znamo o manje ili više uspešnim pokušajima konceptualizovanja kontrakulturnih odgovora u kojima se materijalizuje težnja jednog dela društva, supkulturne grupe, nekoliko pojedinaca ... da konstruišu drugačiju svakodnevicu od one koju iscrtava neprijateljski hegemoni kulturni model društva sa kojim iz različitih razloga ne mogu da se identifikuju.

Na čudan način i analiza tri odabrana savremena srpska romana autora mlađe generacije nastalih u periodu posle raspada SFRJ (1991–2006) otkriva jedan neočekivani kontrakulturni obrazac koji prkosi hegemonom kulturnom obrascu vremena u kome ovi romani nastaju. Uspeh meren visinom tiraža, brojem izdanja i interesovanjem javnosti koje su probudili potvrđuje da nije reč samo o intimnoj i ličnoj kontrakulturnoj ispovesti autora, već o supkulturnom obrascu koji sa autorima dele i u kome učestvuju i drugi članovi društva. Da je reč o jednom relativno konzistentnom vrednosnom obrascu potvrđuje i činjenica da sva tri analizirana romana prate u mnogim elementima istu vrednosnu i kulturnu matricu

⁵ U različitim istorijskim momentima različite vrste praksi, ideja i diskursa uspostavljaju sebe kao hegemonone. (Connel, 1995.)

prelamajući je kroz iskustva i život književnih junaka koje konstruišu unutar različitih prostornih i supkulturnih koordinata savremenog srpskog društva.

Drugi pogled

Za potrebe ove analize odabrali smo tri romana čiji su autori u trenutku njihovog objavljivanja prepoznati unutar javnog diskursa kao autentični glas mlađe generacije. Sva tri autora (Vladimir Arsenijević, Srđan Valjarević, Barbara Marković), svako u okvirima vlastite književne poetike, u svojim knjigama pokušavaju da svedoče o socijalnoj i političkoj promeni koja se dešava oko njih, ali i o promenama koje ovaj socijalni proces izaziva unutar njih samih – Arsenijević i Valjarević o početku 1990-ih, a Barbara Marković o istom procesu i reakciji na njega deset godina kasnije. Tako nastaje literatura koja mnogo pre socioloških, istorijskih i psiholoških istraživanja ukazuje na prirodu promene koja se dešava u srpskom društvu u periodu posle 1991. godine. U radu će se analizirati na koji način kontrakulturni model, konstituisan u srpskoj književnosti u tom periodu, doprinosi razumevanju te promene i novih socioloških i kulturoloških modela koji iz nje proishode.

1990-e godine su iz korena promenile život ljudi na bivšem jugoslovenskom prostoru. Nacionalni i iz njih proistekli ratni sukobi prekrojili su granice bivše jugoslovenske države i sa njima obrazovne sisteme, političke institucije, socijalni život i navike stanovništva. Ratna stihija se širila nekontrolisano proizvodeći ogromna materijalna, emotivna, kulturna i institucionalna razaranja u svim zemljama bivše Jugoslavije. Ipak, čini se, da po dužini trajanja destruktivnog trenda i dominacije osećanja izolovanosti i besperspektivnosti, u javnom diskursu i mislima stanovništva, treba izdvojiti Srbiju, koja je neposredno i posredno bila involvirana u gotovo sve sukobe na ovom prostoru. Socijalna izolovanost i sankcije imali su za posledicu stvaranje relativne atmosfere autarhičnosti socijalnog sistema, osećanja bitno različitog od osećanja participacije u globalnom kojim je bila obojena socijalna realnost perioda koji je prethodio 1990-im. Od početne virtuelno konstruisane, sa uvođenjem sankcija, socijalna autarhičnost je postala realna, sa ogromnim posledicama po ekonomski sistem. Veliki proizvodni sistemi u društvenom vlasništvu dizajnirani po merilima velike Jugoslavije ispočetka su radili sa smanjenim kapacitetom sa idejom da će diskrepanciju u potrebama smanjenog tržišta i nasleđenih proizvodnih kapaciteta uspeti da prevaziđu izvozom, da bi po uvođenju sankcija ubrzanom dinamikom počeli da propadaju. Prinudni odmori i nemogućnost zaposlenja postali su realnost većine stanovništva. Na individualnom planu, to je rezultiralo široko raširenim osećanjem anksioznosti i malodušnosti zbog nemogućnosti da se s jedne strane preživi, a s druge zadovolje druge socijalne i emotivne potrebe, koje nisu preko noći nestale. Nezadovoljstvo i razočaranost sa individualnog preneli su se i na socijalni plan, rezultirajući brojnim štrajkovima, koji su dalje vodili destrukciji dotada važećeg sistema vrednosti, socijalnoj dezorijentisanosti i eroziji institucija. U takvom uznemirujućem entropijskom okruženju nastaje prvi roman Vladimira Arsenijevića *U potpalublju*, kojim se on 1994. godine predstavio čitalačkoj publici, i dnevnički zapis/roman Srđana Valjarevića *Zimski dnevnik*, objavljen 1995. godine, koji smo odabrali za ovu analizu. Važno je reći da *Zimski dnevnik* nije prva Valjarevićeva autorska knjiga. Za potrebe ove analize smo je odabrali jer za razliku od prethodne dve knjige *Džo Frejzer i 49 (+24) pesama*, iz 1992., i romana *Ljudi za stolom* iz 1994. godine, predstavlja lirski pokušaj do-

kumentovanja političke i socijalne stvarnosti o čemu svedoče i fotografije Beograda Vesne Pavlović koje na izvestan način ilustruju prvo izdanje ovog romana.

Oba romana napisana su u prvom licu. Oba prate sudbinu glavnog junaka u jednom relativno kratkom vremenskom periodu tokom 1990-ih godina uvlačeći čitaoca u intimni lavirint junakovih misli i opažaja koji, u saznajnom smislu, prevazilaze svedene okvire radnje romana/dnevničkog zapisa. Oba bolno svedoče o nemogućnosti jedne generacije, socijalizovane u uslovima mira i relativnog ekonomskog blagostanja unutar multinacionalne države, da se, na pragu ulaska u svet odraslih, prilagodi novoj realnosti svakodnevice u intenzivnom procesu maligne transformacije njihove zemlje u nacionalnu državu koja stiže sa ratom. Čini se da je promena političkog diskursa mnoge od pripadnika ove generacije zatekla nesprenim da razumeju trenutak i blagovremeno formulišu vlastiti odgovor na novi istorijski kontekst u nastajanju.

“Znao sam, naravno, da ništa od navedenog ne može biti preterano strašno samo po sebi, ali – nedostajalo mi je snage za suočavanje sa svakodnevicom... Video sam sebe kako, pred nadolazećom katastrofom, ostajem miran, poput govečeta koje pitomo trepće pred sudom kasapskog čekića.”⁶

kaže Arsenijević junak opisujući vlastitu letargičnost u susretu sa ‘nadolazećom katastrofom’ koju on anticipira već u ‘oktobarskim večerima 1991. godine’ koje opisuje kao ‘nekako ljuspaste i zelenožute, poput nezdrave smegme’. I zaista mnogi od najmlađih protagonista ovog vremena svedoče o vlastitoj pasivnosti u susretu sa dramatičnom realnošću u intenzivnom pokretu i nedostatku unutrašnje snage da joj se suprotstave.

Jedan od epizodnih likova u Valjarevićevom romanu u kratkoj belešci o sebi kaže: “Pasivnost u talasima to mi je mana.”⁷ sumirajući u jednoj rečenici stanje generacijskog duha u akutnom šoku, rastrzanog između mladalačke želje za životom i straha za vlastitu egzistenciju, paralisanog i nesposobnog za bilo kakvu stratešku akciju. Šizoidni socijalno-politički zaplet u kome je moguće preživeti samo ukoliko se zametne trag o vlastitom postojanju prerasta u generacijsku fantaziju koja se materijalizuje u želji da se vlastita egzistencija učini nebitnom do tačke njenog pretapanju u agregatno stanje nevidljivog kako bi se uopšte otvorila mogućnost za ma koju formu njenog postojanja.

“Želeo sam da ostanem majušan, neprimetan, zagnjuren duboko u svoju anonimnost. Možda me tako, jalovo sam se nadao, možda me zaborave ili otpišu – svašta je moguće u zemlji koja ovako duboko potone.”⁸

Užasnuti i paralisani dramatičnošću i intenzitetom svakodnevice tj. spoljašnjeg pripadnici ove generacije svoju unutrašnju snagu i imaginaciju usmeravaju ka naoko/spolja gledano nebitnim detaljima, koji u njima bude sećanja na izgublenu ‘normalnost’ života ‘pre’. Fragmente pronađenih sećanja oni minuciozno kombinuju projektujući paralelnu anti-realnost izgubljenog građanskog mira unutar koga oni jedino žele i mogu da nastave svoje živote tamo gde ih je invazija Spoljašnjeg nasilno prekinula.

“Nasuo sam čaj u šolje, mleko u finu keramičku posudu, koju nam je moja majka darovala, prilikom Anđelinog useljenja u Molerovu, izneo sam šećer, i uz sve to, jedan osmeh pomirenja.”⁹

⁶ Vladimir ARSENIJEVIĆ, *U potpalublju*, Zagreb 1998., 10.

⁷ Srdan VALJAREVIĆ, *Zimski dnevnik*, Beograd 1995., 34

⁸ ARSENIJEVIĆ, n. dj., 27.

⁹ *Isto*, 14.

Tako čuvena Prustova 'poetika madlene' koju njegov pripovedač razvija u saglasju sa psihološkim konceptom afektivnog sećanja, u eskapističkoj poetici nove književne generacije biva pretopljena u socijalni kontekst koji menja njen osnovni kvalitet. I dok ukus madlene pomaže Prustovom pripovedaču da prizove sećanja na izgubljeno vreme i svet koji je u njemu postojao otvarajući prostor za njegovo dublje razumevanje u svim njegovim razuđenim difuznim račvanjima, fragmenti sećanja u novom kontekstu ne otvaraju junacima nikakve mogućnosti novih saznajnih uvida već, naprotiv, jasno podvlače nameru junaka da ponište i odbace realnost koja ih okružuje. Opsesivno repetiranje fantazama o 'miru trenutka' suprotstavlja se unutrašnjem nemiru i osećanju izolovanosti koje ih preplavljuje, a ritualne prakse izgubljenog vremena jasno omeđavaju sigurni prostor dobrovoljnog socijalnog egzila u sigurnost nepostojećeg.

Ipak, ovaj virtuelno konstruisani simulakrum¹⁰ pod naletima spoljašnjeg pokazuje pukotine koje nastaju na mestima gde nije moguće u potpunosti prekinuti emotivnu konekciju sa osobom ili odnosom prema nekome ili nečemu izvan malog zatvorenog virtuelnog utočišta vlastitog doma ili sobe. Kroz ove napukline užasi svakodnevice polako i nezadrživo subverziraju živote pripadnika generacije X. Ovi povremeni i opominjući susreti sa užasima nove realnosti u njima bude egzistencijalni strah

"Među povrćem, krtolama, cvećem, i kojekakvim drangulijama na buvljem delu pijace, komunicirali smo izbegavanjem pogleda. Tako smo se, mislim, bolje razumeli, a još nešto nas je vezivalo, u tom trenutku: ma šta da pričao, Lazar se bojavao rata, nije mu bilo baš svejedno. Ali ko bi mogao uopšte pomisliti da ja nisam strahovao? Jasno sam uviđao da se krug sužava. Sve je više ljudi bivalo uvučeno u taj vrtlog. Jednog će dana, mislio sam, zakucati i na moja vrata, i kolena će mi, poput tolikih kolena poslednjih meseci, zaklecati."¹¹

i osećanje nemoći koje ih užasava i zbunjuje u isto vreme, čineći ih na čudan i neočekivan način apolitičnim i nespremnim za bilo kakvu organizovanu političku (protu)akciju.

"Suština čitavog opredeljivanja izvršena je u nama mimo nas, pre nas. Izbor, zapravo, ne postoji, budući da se radi o čistom implantingu. Zar to nije poražavajuće, i sjajno?"¹²

U dobrovoljnom socijalnom izgnanstvu, u miru vlastitog sigurnog mesta, kako onog fizičkog tako i mentalnog, oni prate i individualno pokušavaju da procesuiraju političku i socijalnu realnost sa kojom se ne slažu i koju ne osećaju kao svoju, bolno konstatujući da je svaki pokušaj da se unutar slika koje stižu do njih pronade bilo kakav smisao unapred osuđen na propast.

"...Uplakana Anđela oslanjala se bradom na naslon sofe, posmatrajući krhotine razorene naseobine ..., negde iza saharinskih izliva ratnog TV-reportera rustičnih crta... Tako smo krenuli da gasimo TV. Razumeli smo da, jednostavno, nismo u stanju da se s takvim prizorima nosimo. Umorni od strahota, svesni da će navikavanje na Smrt trajati duže i biti bolnije nego što smo, u svojoj sramotnoj naivnosti i oholosti, računali, kao i zabrinuti više no ikad za Lazarovu sudbinu, tešili smo se mislima o Novoj godini."¹³

Tako *beg* postaje sinonim za neimenovanu generacijsku strategiju odnošenja prema novom socijalno-političkom kontekstu u nastajanju. I dok se jedni odlučuju na beg koji po-

¹⁰ Žan BODRIJAR, *Simulakrum i simulacija*, Novi Sad 1991.

¹¹ ARSENIJEVIĆ, n. dj., 20.

¹² *Isto*, 23.

¹³ *Isto*, 51.

drazumeva fizičku promenu mesta boravka po bilo koju cenu u odnosu na koncept njihovog individualnog života,

“Nekad smo se svakodnevno družili sa Siletom i Lanom. Proleća 1991. otputovali su u Utreht, oboje su ovde diplomirali medicinu, a tamo ona radi kao bejbi-siter na dva mesta paralelno, i sprema jedan stan vikendom; on je našao posao tek nakon nekoliko meseci jalovog traganja – Indus iz restorana u njihovom susedstvu zaposlio ga je kao pomoćnog radnika.”¹⁴

drugi odlukom da ostanu ulaze u iscrpljujući individualni dijalog sa Drugim(a), protagonistima i kreatorima te realnosti, koji obeležava permanentni konflikt niskog intenziteta sa novom realnošću, njenim diskursom/ima i praksama koji ih užasavaju i teraju u ...

“Drugar mi priča kako se svađao sa ujakom cele noći, do tri ujutru... Svađa je manje više poznata. Ujak tvdi da je moj drugar promašen, kao i sve mlađe generacije. U redu. Ono što je mnogo zanimljivije je da je svađa počela u kuhinji, za stolom. Ujak je pričao mom drugu kako su on i njegova sestra krali slatko od kupina od njihove majke. Moj drugar je rekao ujaku: ‘Dobro bre ne interesuje me to.’ Moj drugar nije mogao da pređe preko toga. Njegov ujak radi na održavanju liftova, ima oko šezdeset godina, od pre tri godine je žestok nacionalista, i samo kad je u svom selu, negde oko Arandelovca, oseća se kao potpun čovek. Moj drug ne mari za nacionalna osećanja, ni za osećanje potpunosti u selu kod Arandelovca. Ujak ne zna da mu je moj drugar drpao lovu iz fioke i od te love duvao šit na klupama u Pionirskom parku. To je, inače, u vezi sa žutim zubima mog drugara. Ali i sa razlikama. Isto je uvek mutno i tužno. Samo su razlike bistre i vesele.”¹⁵

... beg u sigurnost trenutka lišenog bilo kakvog istorijskog konteksta.

“Duva mi vetar u lice. Ćutim i gledam raskrnicu. Moram da gledam. Toliko toga bih da izbegnem u životu... Što se izbegavanja tiče uglavnom bih da izbegnem ono neminovno. Znači: život. Težak je. Ali gledam. I barem uživam što ćutim.

Imam recept, slušaj: sada, odmah, idi na reku, i samo malo hodaj uz nju, uzvodno ili nizvodno, svejedno, samo hodaj pored reke, daj malo da ona ponese ono čega ti je više nego što ti treba. Reka i onako može da nosi ono što ne može da proguta.”¹⁶

“Beograd ju je, naprosto, iscrpljivao. U tramvaju br. 7, tog popodneva, odlazeći u posetu roditeljima i svom lekaru, u blok 45, bila je prinuđena da sklanja pogled s groznih saputnika. Nije, naravno, želela da gleda kroz prozor, kako bi izbegla suočavanje s teheranskim panoramama Novog Beograda, pa se radije predala tekstu knjige koju sam joj ja preporučio kao GSB-štivo.”¹⁷

Fantazije tako postaju proteze koje čine život mogućim....

“‘Danas sam nešto razmišljala’, rekla je, vezujući kosu. ‘U stvari super nam je bilo u Rimu, a? Uopšte i ne moramo u Njujork. Nas dvoje i bebica – sasvim bismo lepo živeli u Rimu! A, i bliže je kapiraš!’”¹⁸

... a život u izmišljaju racionalan generacijski izbor u društvu lišenom perspektive.

“Ja sam Aleksandra... Zimbabve mi zvuči super.”¹⁹

¹⁴ Isto, 111.

¹⁵ VALJAREVIĆ, n. dj. 42.-43.

¹⁶ Isto, 89.

¹⁷ ARSENIJEVIĆ, n. dj. 13.-14.

¹⁸ Isto, 13.

¹⁹ VALJAREVIĆ, n. dj., 3.

“Ja sam Ivan... Bio sam srećan u detinjstvu. Sada mi je prilično prazno srce. I smeta mi što nemam love... Odmara me dobar seks i namere su mi uglavnom dobre.”²⁰

“Ja sam Milivoje... Do poslednjeg momenta pokušavam da stanje ublažim u svoju korist... Očekujem uspeh u životu. I vezan sam jedino za ručni sat i za ključeve od stana...”²¹

“Ja sam Boris... i jedrenje mi je najvažnija stvar ... i od života očekujem samo jedrenje i putovao bih na Novi Zeland da bih jedrio.”²²

“Ja sam Đidja... Svaki mesec otkrijem po neko sitno razočarenje... Smanjio se Beograd, sve je manje ljudi, a ja gubim snagu... Kolumbija, Brazil, Trinidad. Ritam, Fudbal, Sunce.”²³

“Sunce me greje i odmaram se. Ispred mene su grane kiselog drveta. Ako zanemarim da je to baš kiselo drvo i ako zamislim trešnju, još mi je lepše.”²⁴

“Najradije bih u Španiju, u Sevilju, da igram flamenko u prašini, da pijem vino i primam komplimente na španskom jeziku.”²⁵

“Ja sam Olivera... Roditelji su me usmerili, trebalo je slediti taj pravac. Pokušala sam, ali sve češće sam se saplitala i naravno plakala. Povraćala sam po sebi, jer nisam znala šta i gde škripi... Teško se prilagođavam. Očekujem da naučim da se nosim sa životom.”²⁶

“Ja sam Petar i studiram elektrotehniku, a verovatno ću biti stolar ... Voleo bih da otputujem u Afriku, da osvežim oči i živim sporo.”²⁷

“Ja sam Olga i živim sa mamom i tatom u lepom stanu... Očekujem zadovoljstvo u životu i mrzim reč ‘patiti’.”²⁸

“... putovala bih u Peru, da nosim pončo, pijem pića i hodam po prašini.”²⁹

“Ja sam Nebojša i voleo bih da se bavim oživljavanjem... Sada sam u sobi. Vidim okvir naočara i parče nosa. Gotovo.”³⁰

Tako defragmentisano socijalno generacijsko telo koje pulsira kroz mnoštvo partikularnih višeslojnih strategija ignorisanja istorijskog procesa ne može ni da materijalizuje/formuliše/verbalizuje ništa više od osećaja da je sve besmisleno jer je svaka socijalna akcija unapred osuđena na propast. Pripadnici ove generacije tako neguju izvesno podozrenje prema istoriji koju uzimaju u razmatranje samo u parodijskom ključu unutar koga su u stanju da se distanciraju od neizdrživog osećanja beznada koje ona budi u njima. Zato njihov izbor postaje aktivno ignorisanje istorijskog toka koji osećaju kao neprijateljski i osujećujući, kao onaj koji zatvara mogućnosti umesto da ih otvara, koji ih isključuje umesto da uključuje. Oni osećaju da ih je istorija zloupotrebila i u izvesnom smislu žrtvovala i zato joj okreću leđa povlačeći se u intimni prostor privatnog koji proširuju na užtrb socijalnog, žrtvujući ideju političkog. Potrebu za smislom u vremenu besmisla zadovoljavaju konstruišući eskapistički virtuelni prostor uz pomoć koga preživljavaju.

²⁰ Isto, 5.

²¹ Isto, 8.

²² Isto, 11.-12.

²³ Isto, 16.-17.

²⁴ Isto, 20.

²⁵ Isto, 40.

²⁶ Isto, 44.

²⁷ Isto, 52.

²⁸ Isto, 55.

²⁹ Isto, 59.

³⁰ Isto, 63.

Rez – 10 godina posle

Uprkos petooktobarskoj revoluciji i dramatičnoj promeni režima čini se da se, na izvestan način, malo toga promenilo u Srbiji. Stari režim je zamenjen novim, ali je novi, čini se, umesto da uspostavi novi sistem ustrojstva društva, u sudaru sa nasleđenim problemima (nezaposlenost, ekonomske teškoće ...i tome slično) koje nije bio u stanju da razreši u proteklom desetogodišnjem periodu, u mnogim segmentima društvenosti repetirao stari. Ovakav rasplet socijalnog zapleta razočarao je veliku većinu generacije mladih koja se u projekat socijalne promene³¹ investirala sa ogromnom strašću i nadom. Nažalost projekat promene spoljašnjih okolnosti unutar kojih se odvijaju njihovi životi nije ispunio probudena očekivanja. Povratno, to je doprinelo tome da osnovni postulati hegemonog konstruktiva, izgleda ostanu nepromenjeni. Umesto mogućnosti zaposlenja i kakve-takve ekonomske stabilnosti mladi su ponovo prepušteni neizvesnosti Društva koje nije u stanju da ponudi bilo kakvu perspektivu generaciji na pragu ulaska u svet odraslih.

Više od decenije duga socijalna destrukcija i kolektivna apatičnost, koji su bojili živote “mladih” građana Srbije (i ne samo njih), simbolički su prekinuti petooktobarskim obrtom. I zaista, za trenutak je izgledalo da je začarani krug kolektivnog generacijskog eskapističkog projekta simulacije³² prekinut i otvorena mogućnost da se mladi ponovo integrišu u društvo koje im ništa nije ponudilo tokom prethodne dekade, a kojem su oni zauzvrat okrenuli leđa odbijajući da participiraju u njegovoj socijalnoj dinamici kroz kreaciju vlastitog virtuelnog konstruktiva u kojem se život većini od njih činio jedino mogućim. Na žalost, optimizam probuđen uličnim protestima brzo je ustuknuo pred razočarenjima svakodnevice koja, nije ponudila ništa dovoljno kvalitativno različito od one neprijateljske realnosti prethodnog režima protiv koje su oni mobilisali svoje unutrašnje resurse i stavili ih u funkciju organizovane socijalne promene. Razočarenje koje je usledilo ponovo je rastočilo osećanje solidarnosti i pripadnosti određenoj generacijskoj grupi koja se u trenutku petooktobarskog obrta konstituisala kao interesna politička grupa “istomišljenika” sa određenim političkim “programom” proizašlim iz mladalačke žudnje/fantazije o “normalnom” životu, o čemu svedoče i istraživanja Instituta za filozofiju i društvenu teoriju iz 2002.,³³ 2005.³⁴ i 2006. godine. Istraživanja pokazuju već 2005. godine da građani više nemaju osećanje da svi zajedno učestvuju u istorijskom projektu izgradnje “nove, bolje Srbije”³⁵ i da su velike nade i projektovanje krupnih želja zamenili nečim što bi se moglo nazvati “rezigniranim iščekivanjem”.³⁶ Čini se da su ispitanici 2006. godine u izvesnom smislu prestali da iščekuju da će se nešto u skorijoj budućnosti promeniti. Iscrpljeni problemima preživljavanja,

³¹ Longitudinalno istraživanje *Instituta za filozofiju i društvenu teoriju* iz Beograda “Politika i svakodnevni život” svedoči o važnosti petooktobarskih dešavanja unutar lične mentalne hronologije mladih građana Srbije koji su i bili glavni protagonisti ovih događaja. Mnogi od ispitanika, u prikupljenim intervjuima, u sociološkom delu istraživanja, govoreći o vlastitom životu, svesno ili nesvesno, ga dele na period pre i period posle petog oktobra. Ovakva narativna strategija kao i komparativni uvid u sadržaj onoga što se odnosi na ‘pre’ i onoga što se odnosi na ‘posle’ govore o nadama i očekivanjima koja je ovaj, u trenutku u kome je istraživanje izvedeno već, istorijski događaj probudio u njima. Za većinu ispitanika peti oktobar simboliše trenutak ponovnog, dugo odlaganog, susreta sa realnim, u kome su poverovali da je život izvan granica virtuelnog utočišta možda ponovo moguć.

³² Isidora JARIĆ, “Generacija R: Pogled iz ugla mladih”, *Politika i svakodnevni život: Srbija (2000–2002)*, (ur. Z. Golubović – I. Spasić – Đ. Pavićević), Beograd 2003., 282.

³³ *Isto.*

³⁴ Isidora JARIĆ, “U kandžama izneverenih očekivanja”, *Filozofija i društvo*, br. 27/2005., br. 2, 75.-87.

³⁵ “Politika i svakodnevni život – tri godine posle”, *Filozofija i društvo*, 27/2005., br. 2.

³⁶ *Isto.*

oni su na pola puta da od bilo kakve fantazije o promeni postojećeg potpuno odustanu, baš kao što su to, neki od njih, učinili s vlastitim političkim angažmanom, te se prepustili životu u okviru unapred zadatih koordinata.

O tom neizdrživom osećanju *sapetosti* unutar ograničenog (geografskog i mentalnog) prostora, koji je limitiran spolja nametnutim ograničenjima/zidovima (mentalnim i fizičkim, realnim i virtuelnim, jednako stvarnim i intenzivnim) piše i svedoči mlada beogradska spisateljica Barbara/Barbi Marković u svojoj knjizi-romanu *Izlaženje*. Ona hrabro pokušava da dekonstruiše klaustrofobičan duh beogradskog noćnog života, uhvaćenog u zamku ritmičnog anestetiziranja ritualnim praksama “izlaženja” koje potpomažu konstruisanje simulakruma u kojem se život koji ukida/isključuje političku i socijalnu realnost svakodnevice naizgled odvija i teče. Tako Barbara Marković, “sempljujući” prevod romana *Hodanje* Tomasa Bernharda, kultnog austrijskog pisca (čije pomenuto delo dosad, na žalost, nije prevedeno na srpski jezik), i dopisivanje/upisivanje delova teksta koji se odnose na lokalni beogradski socijalni kolorit gradskog “klabinga”, prati i rekonstruiše ritam i puls generacije kojoj i sama pripada. Ona pripada generaciji mladih, zatočenih u simulakrumu vlastitog razočarenja koji, kao i svaki konstrukt, uspostavlja vlastita pravila u odnosu na koja se konstituše život/alterrealnost života njegovih protagonista. Bezvoljnost i predavanje toku života nad kojim se nema kontrola, životu koji uznemiruje svojom nepredvidljivošću i ubija volju svojom izvesnošću, istovremeno nudi iluziju koja teče ritmično repetirajući istu unapred zadatu matricu/sempl na koju je nemoguće uticati. Tenzija proistekla iz ovih teško pomirljivih protivrečnosti boji atmosferu beznađa jedne generacije zatočene u društvu bez realistične projekcije budućnosti. Junaci njenog romana žive u svetu koji pulsira samo njima znanim ritmom, tvoreći koordinatni sistem koji formira logiku mišljenja, delanja, ćutanja samopodrazumevanja, jer: “...sve rečenice koje se izgovore i pomisle i koje uopšte postoje, istovremeno su tačne i istovremeno netačne, za one koji to shvataju”.³⁷

Povratno, ova logika samopodrazumevanja isključuje svaki pokušaj suočavanja sa imaginarnim tokom i silom stihije koja upravlja životima Markovićkinih junaka koji se predaju, bez pitanja, konstruisanoj artificijelnoj matici kako bi anestetizirali vlastitu socijalnu kritičnost i nadu – i preživeli:

“Svako pitanje je potencijalno ubitačno. [...] onaj koji je postavio pitanje [...] je socijalno mrtav. Zasićen. Zahvaljujući tome što ne možemo sve da formulišemo i samim tim nikada sve apsolutno promislamo, mi egzistiramo, izlazimo...”³⁸

Odsustvo suočavanja, ignorisanje očiglednog i izmeštanje, odnosno proizvođenje novih, nikad do kraja imenovanih značenja određenih simboličkih gestova, činjenica realnosti i samog socijalnog konteksta postaju nova simbolička mesta identifikacije za generaciju onih koji osećaju da ih je društvo, na izvestan način, isključilo uskraćujući im mogućnost stvarnog izbora da participiraju u njegovoj socijalnoj dinamici. Oni pokušavaju da saznanje o toj socijalnoj traumi amortizuju kreiranjem vlastitog paralelnog socijalnog univerzuma (“klabinga”, u slučaju Markovićkinih junaka), koji predstavlja neku vrstu artificijelne protetske ekstenzije uz pomoć koje simuliraju postojanje svojih krnjih socijalnih života. Virtuoznost izbegavanja susreta sa “onim što jeste”, “stanjem stvari”, koje ih može suočiti s duboko potisnutim očekivanjima i površno prikrivenim osećanjem razočarenja proisteklim iz gubitka vere u mogućnost njihovog ispunjenja, limitiraju repertoar mogućih izbora na umirujuću

³⁷ Barbi MARKOVIĆ, *Izlaženje*, Beograd 2006., 18.

³⁸ *Isto*, 34.

dosadu koja štiti od bolne istine da nada možda zaista ne postoji, ali istovremeno razara i izjeda iznutra:

“... pogledaj kako se ovi Beograđani, koji ni ne vide da se nešto događa, i koje niko ništa ne pita, [...] s kojima se, kada razmišljamo, uvek i uvek iznova identifikujemo zbog zajedničke rezervatske sudbine, [...] užasavajućom brzinom utope u/stope s/kobnu/oj/om beogradsku/oj/om dosadu/i/om”.³⁹

Oni “dosadu” rasplinjuju mentalnim igrama interpretiranja i opravdavanja vlastite strategije preživljavanja, koja simulira/supstituirira istinsku pobunu protiv društva/socijalne/supkulturne grupe koje/a isključuje, o kojoj duboko u sebi fantaziraju:

“Izlaziti protiv mesta na koja izlazimo znači izlaziti protiv nepodnošljivog i užasnog... Kad ne bismo stalno izlazili PROTIV mesta na koja izlazimo, nego U SKLADU s mestima na koja izlazimo [...] propali bismo u najkraćem mogućem roku [...] na najpatetičniji i najtipičniji način”.⁴⁰

Ipak, iskustvo njihovih bližnjih, prijatelja, partnera, onih s kojima dele istu ili sličnu socijalnu sudbinu, isključenih i socijalno getoiziranih, čini ih svesnim sistemskih ograničenja izbora koji su odabrali: “... postepeno moraš propasti u kaljuzi ravnodušnosti i gluposti, na zabavama posle kojih se više nikad ne oslobodiš dosade [...] nikad ne oslobodiš stanja koje te takođe mora postepeno uništiti”.⁴¹

Ono što oni najdublje priželjkuju i o čemu sanjaju jeste radikalna raskida, ali ih strah da trenutak spoznaje neće preživeti blokira i uvek iznova odlaže mogućnost promene, vraćajući ih dobro znanom ritmu “sempla” izvan kojeg nemaju hrabrosti da iskorače:

“Imati stila ne znači ništa drugo nego raskrstiti s klupskom scenom i pre svega sa sobom kao pripadnikom klupske scene. U jednom trenutku uopšte više ništa ne prihvatati, znači imati stila [...] sasvim jednostavno ništa više i u toj svakako revolucionarnoj spoznaji doći sebi glave. Ali taj način razmišljanja nezaobilazno dovodi do iznenadnog zasićenja”.⁴² Jer, “beogradski klaber [...] kada je jednom počeo da izlazi [...] on mora da se samoobmanjuje (svesno ili nesvesno) kako mu klabing donosi zadovoljstvo, ali mu on zapravo i u stvari ne donosi ništa osim užasa. [...] Bepomoćan, lišen mogućnosti odlaska, moraš da posmatraš kako se svakodnevno stvara stalno sve veća klupska dosada”.⁴³

Na čudan način literarni konstrukt ove mlade spisateljice estetski jasno i konzistentno svedoči o generacijskom duhu mladih zatočenih u tranzicijskom rezervatu koji ograničavaju geografske međe države Srbije i traumi *kvazi-izbora* koju Markovićkini junaci dele s većinom mladih građana Srbije.

Mesto preplitanja

U trenutku kada su se pojavili romani, o kojima je u ovom radu bilo reči, prepoznati su kao vesnici novog senzibiliteta na književnoj sceni Srbije, kojom je do tada suvereno vladala postmodernistička poetička paradigma. Iako se Arsenijević u svom romanu još uvek

³⁹ *Isto*, 23.

⁴⁰ *Isto*, 13.

⁴¹ *Isto*, 40.

⁴² *Isto*, 14.

⁴³ *Isto*, 21.-22.

oslanja na temu pokušaja rekonstrukcije slike građanskog društva popularnu kod određenog broja autora na srpskoj književnoj sceni, on joj prilazi i obrađuje je u urbano-subkulturalnom ključu, koji je u isti mah razvija i subverzira na nivou diskursa/pristupa temi i poetičke paradigme koja se u njegovom slučaju oslanja na dobro balansirane i strukturno osmišljene realističke detalje. Ovi detalji samom romanu daju autentični pečat i emotivnu uverljivost, gradeći jedan posve novi pristup poetičkom odnosu između stvarnosti i fikcije književnog konstrukta koji se najkraće može opisati kao direktan i jednostavan u odnosu na, u tom trenutku aktuelnu poetičku paradigmu u savremenom srpskom romanu. Odluka žirija da 1994. godine romanu *U potpalublju* dodeli NIN-ovu nagradu označava simbolički prelomni trenutak u kome je književna kritika prepoznala i na izvestan način priznala da se jedna nova poetika pojavila i stupila na književnu scenu Srbije. Ono što se čini najzanimljivijim kvalitetom ovog poetičkog diskursa jeste žanrovski pristup unutar koga stvarni događaj koji se priča subverzira svaki pokušaj uspostavljanja poetičke dominacije postmodernog govora istorijske meta fikcije⁴⁴ konektujući čitaoca na najdirektniji način sa generacijskim bolom (stanjem generacijskog duha) koji obeležava lično iskustvo autora i njegovih književnih junaka u istorijskom trenutku nastanka književnog dela. Lično postaje jedino važno, jer ni jedna druga realnost više nije bitna. Bol rastače sve obrise mogućih socijalnih i političkih konteksta, osim onih najličnijih i najprivatnijih.

U tom smislu Valjarević odlazi i korak dalje eksperimentišući s jedne strane sa književnom formom, a sa druge strane sa vlastitom književnom poetikom. U pogledu književne forme on se opredeljuje za formu dnevničkog zapisa koja naglašava autorovo interesovanje za lično i unutrašnje, pre nego za širi socijalni kontekst. Izvesno osećanje socijalne izolovanosti moguće je isčitati i iz konstrukcije glavnog lika, uličnog šetača pripovedača koji beleži vlastite misli i iskustva hodajući kroz prostorno relativno ograničen koridor, koji čine Bulevar Revolucije u Beogradu i njegove okolne ulice, uvek iznova i iznova. Realistički kontekst šetnje ovim delom grada on obogaćuje naturalističkim minijaturama i specifičnim lirsko meditativnim pogledom na svet koji ga okružuje, koji je u isto vreme svedočanstvo o njegovoj emotivnoj empatičnosti u odnosu na Druge, ali i odlučnoj distanci prema bilo kakvoj vrsti i mogućnosti vlastitog organizovanog socijalnog i političkog angažmana. Valjarevićev junak predobro razume socijalni kontekst da bi imao ikakvih iluzija i zato bira poziciju posmatrača, a ne učesnika, onoga ko beleži, a ne onoga ko tumači, držeći se na bezbednoj distanci od bola koji direktan kontakt sa tom realnošću nužno nosi, a koji on svesno ne želi da ponovo inkorporira u vlastito iskustvo jer je jasno da ga je odavno iskusio.

Na čudan način upravo ta želja glavnih junaka ova dva romana da kontrolišu i doziraju količinu bola koja dolazi spolja i kontaminira i sužava lični prostor Unutrašnjeg povezuje ova dva, u raznim aspektima, posve različita romana. Oba svaki u svom poetičkom ključu govore o generacijskom pokušaju da se pruži otpor nezadovoljavajućoj realnosti i senzibilitetu koji ona nosi, a koji se oseća kao stran i isključujući u odnosu na vlastiti sistem vrednosti. I dok su Arsenijevićev i Valjarevićev junak/narator u konfliktnom odnosu prema ratno-nacionalističkom hegemonom kulturnom konstruktumu realnosti s početka 1990-ih godina, koji doživljavaju kao neprijateljski i isključujući prema vlastitoj socijalnoj i supkulturalnoj grupi, Markovićkina junakinja istražuje istu mogućnost pružanja otpora iznutra u socijalnom okruženju koje više nije obojeno ratno nacionalističkom retorikom. Ali, uprkos ovoj izmenjenoj socijalnoj i kulturnoj panorami njena junakinja se suočava sa istim oseća-

⁴⁴ Linda HAČION, *Poetika postmodernizma*, Novi Sad 1996.

njem osujećenosti i nemogućnosti da konstruiše vlastiti život u saglasju sa njenim intimnim željama i fantazijama. Na ovo frustrirajuće osećanje osujećenosti ona odgovara sličnom individualnom strategijom redizajniranja vlastitog unutarnjeg sveta, unutar koga pokušava da ostvari život bez bola koji proističe iz osećanja socijalne nevidljivosti i kulturne skrajnutosti koje prožima sve aspekte njenog socijalnog i ličnog života.

Da li će ovaj motiv proširenja intimnog prostora Unutrašnjeg pod pritiskom osujećujućeg sveta Spoljašnjeg nastaviti da okupira imaginarni kulturni prostor autora mlađe generacije u Srbiji ostaje da se vidi. Jedno je sigurno, koordinate kojima pomenuti autori iscrtavaju kontrakulturalna virtuelna utočišta svojih književnih junaka, miljama udaljena od rutine svakodnevice društva unutar kojih se odvijaju njihovi lični i književni životi, predstavljaju, sa jedne strane, materijalizaciju nezadovoljstva koje prožima generacijsko supkulturno telo prema kome osećaju pripadnost, a sa druge strane, snažno svedočanstvo o snazi i vitalnosti sopstvenih autora da prežive neizdrživo i konstruišu makar i virtuelni prostor u kome njihove fantazije mogu postati moguće, a spoljašnji svet drugačiji. Kako god, u vremenu koje dolazi pred svima nama koji delimo sudbinu regiona o kome govore pomenuti autori stoji ozbiljan zadatak da osujećujući spoljašnji svet učinimo podnošljivijim za život ili će *Barbi world* (p)ostati naša jedina moguća realnost.

COUNTER-CULTURE OF VIRTUAL SHELTERS IN THE CONTEMPORARY SERBIAN PROSE: VLADIMIR ARSENIJEVIĆ, SRĐAN VALJAREVIĆ, BARBARA MARKOVIĆ

Abstract: The paper discusses the contracultural escapist construct of escape to internal security, which appears as a motif in the three analyzed contemporary Serbian novels by the authors from younger generation (Vladimir Arsenijević, Srdjan Valjarevic, Barbara Markovic). Each of these three novels, in their own way, illuminates the fragments of the everyday reality of urban young generation in Serbia in late twentieth and early twenty-first century. The paper tries to decode and discuss the generational strategy that members of young people generation choose in different social in order to found and / or free space within the already given coordinates of the social system in an intensive process of transformation for their own social, emotional and political desires, fantasies and needs.

Key words: social change, cultural hegemony, subcultural practice, contra culture, literature.

Literatura

Vladimir ARSENIJEVIĆ, *U potpalublju*, Zagreb 1998.

Thomas R. BATES, "Gramsci and the Theory of Hegemony", *Journal of the History of Ideas*, 36/1975., br. 2, 351.-366.

Christine BUCI-GLUCKSMANN, *Gramsci et l'etat: Pour une theorie materialiste de la philosophie (Gramsci and State: One materialistic theory of philosophy)*, Paris 1975.

- Žan BODRIJAR, *Simulakrum i simulacija*, Novi Sad 1991.
- R. W. CONNELL, *Masculinities*, Berkeley – Los Angeles 1995.
- R. W. CONNELL, *Gender and Power*, Cambridge 1987.
- Zagorka GOLUBOVIĆ – Ivana SPASIĆ – Đorđe PAVIĆEVIĆ (ur.), *Politika i svakodnevni život: Srbija (2000-2002)*, Beograd 2003.
- Antonio GRAMSCI, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, Torino 1948.
- Stjepan GREDELJ, “Politička kultura mladih”, *Mladi izgubljeni u tranziciji*, Srećko MIHAJLOVIĆ (ur.), Beograd 2004.
- Linda HAČION, *Poetika postmodernizma*, Novi Sad 1996.
- Isidora JARIĆ, “U kandžama izneverenih očekivanja”, *Filozofija i društvo*, br. 27/2005., br.2, 75.-87.
- Isidora JARIĆ, “Generacija R: Pogled iz ugla mladih”, *Politika i svakodnevni život: Srbija (2000-2002)*, (ur. Z. Golubović – I. Spasić – Đ. Pavićević), Beograd 2003., 273.-284.
- Isidora JARIĆ – Zagorka GOLUBOVIĆ – Ivana SPASIĆ, “Politika i svakodnevni život – tri godine posle (uvodna beleška)”, *Filozofija i društvo*, 27/2005., br. 2, 9.-12.
- Lešek KOLAKOVSKI, *Glavni tokovi marksizma III*, Beograd 1985., 249.-285.
- Barbi MARKOVIĆ, *Izlaženje*, Beograd 2006.
- Salman RUŽDI, “Imaginarni zavičaji”, *Polja*, 52/2007., br. 448.
- Srđan VALJAREVIĆ, *Zimski dnevnik*, Beograd 1995.

DESNIČINI SUSRETI
2005.–2008.
Zbornik radova

Uredili

Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina

Filozofski fakultet u Zagrebu
Plejada
Zagreb, 2010.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 3

Nakladnici

Filozofski fakultet u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Plejada d.o.o., Zagreb

Za nakladnike

Damir Boras
Igor Ranić

Uredili

Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina

Recenzent

Velimir Visković

*Tiskanje ove knjige potpomogao je
Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba*

Fotografija na naslovnici

Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

Copyright © 2010., Plejada, Zagreb

ISBN 978-953-56047-7-8

DESNIČINI SUSRETI 2005.–2008.
Zbornik radova
Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina (ur.)

Izvršni nakladnik
Plejada d.o.o.
Zagreb, VIII. južna obala 17
tel./faks 01/3906-533
e-mail: plejada@plejada-zg.hr
www.plejada-zg.hr

Izvršni urednik
Ilija Ranić

Grafička oprema
Studio *Canis*

Lektura
Jovan Čorak

Dizajn naslovnice
Ana Pojatina

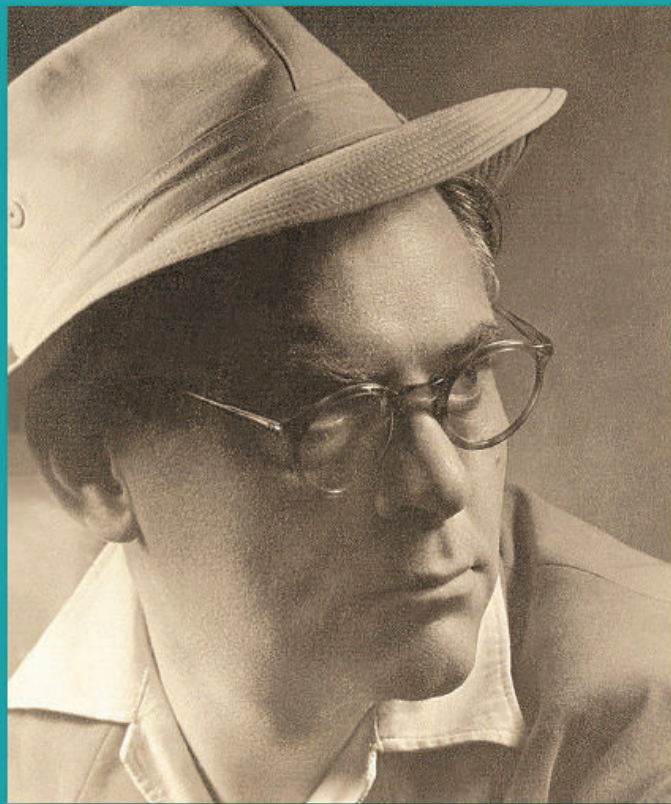
Tisak i uvez
Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina
rujan 2010.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 742369.

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

DESNIČINI SUSRETI
2005.-2008.

Zbornik radova

Uredili
DRAGO ROKSANDIĆ
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA